

Samen werken aan een veilig en mooi rivierengebied

Van dijkverhoging
naar rivier-
verruiming

Rijk en regio
doen het sámen

Ruimte
voor regionale
ontwikkeling

ruimte voor de rivier ruimte voor de rivier
ruimte voor de rivier ruimte voor de rivier
ruimte voor de rivier ruimte voor de rivier

JOOP ATSMA

'Het rivierengebied is een aantrekkelijk gebied om te leven, wonen, werken, recreëren en investeren. Met dit programma zorgen we ervoor dat dit zo blijft én dat we veilig zijn als de rivier meer ruimte nodig heeft.'

'Als ik kijk waar we staan, dan zeg ik: dit programma is nu al een groot succes. Dat danken we aan de manier waarop rijk en regio samenwerken en omdat we keuzes durven te maken. Daarnaast hebben binnen Ruimte voor de Rivier gemeenten en provincies ook ruimte om projecten naar eigen inzicht in te vullen. Een aanpak waarbij ook bedrijven, burgers en andere belanghebbenden in een vroeg stadium meepraten.'

'Het programma Ruimte voor de Rivier ligt goed op koers, richting een prachtig toekomstbeeld. En dat gaan we terugzien bij onze rivieren. Als we in 2015 op zondag een fietstocht door ons rivierenlandschap maken ziet het er op veel plekken anders uit. Het is dan niet alleen veiliger, we zijn ook nog eens een aantal prachtige stadsontwikkelingen, natuur- en recreatiegebieden rijker.'

'Ruimte voor de Rivier is een uniek programma waar ook internationaal veel interesse voor is. Van over de hele wereld komen bestuurders en ingenieurs kijken naar de manier waarop Nederland zich beschermt tegen en leeft met het water. Een geweldige kans voor de Nederlandse watersector.'

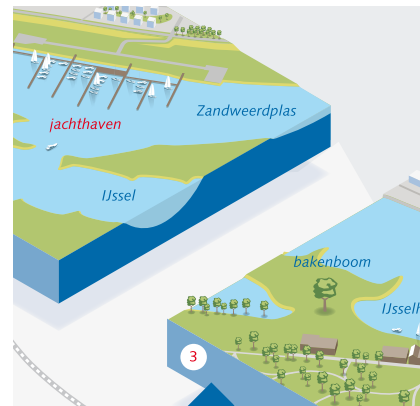
'Het Deltaprogramma met de nieuwe delta-aanpak is een belangrijke hoeksteen van mijn waterbeleid. Ruimte voor de Rivier illustreert deze nieuwe delta-aanpak; een programma waarbij waterveiligheid waar mogelijk wordt gecombineerd met andere belangen.'

INHOUDSOPGAVE

*De urgentie.
Ruimte voor de
Rivier, waarom
ook alweer?*

09

*De offers.
'We moesten
de plek waar we
26 jaar gewoond
en gewerkt hebben,
verlaten.'*

11

*De techniek.
Rivierverruiming
in beeld.*

12

*De blijver.
'Ik hoop een keer
een overstroming
mee te maken.'*

15

*De kansen.
Nijmegen omarmt
de Waal.*

18

*De samenwerking.
'Geen blauwdruk,
maar een weg
van open oog en
oor voor elkaars
belangen.'*

24

IN HET KORT
RUIMTE VOOR
DE RIVIER

AANLEIDING Hoge waterstanden in 1993 en 1995. De rivieren krijgen steeds meer en regen- en smeltwater te verwerken

DOELSTELLINGEN Een veiliger rivierengebied. Door de rivieren meer ruimte te geven kan de Rijn in 2015 16.000 m³ water per seconde veilig afvoeren naar zee. Op dit moment is dat 15.000 m³/s.

Een mooier riviereengebied. De rivierverruiming wordt tegelijkertijd aangegrepen om de ruimtelijke kwaliteit van het riviereengebied te versterken. Denk hierbij aan stedelijke en landschappelijke verfraaiing, meer recreatiemogelijkheden of versterking van de economie.

START 2006

VOLTOOID 2015

WERKZAAMHEDEN De rivier krijgt op meer dan dertig plaatsen langs de IJssel, Rijn, Lek en Waal meer ruimte. Met negen verschillende technieken, zoals dijkverlegging en uiterwaardvergraving.

UITVOERING Programma Ruimte voor de Rivier is een samenwerkingsverband van Rijkswaterstaat, provincies, waterschappen en gemeenten.

TOTALE BUDGET 2,3 miljard euro

INGWER DE BOER

'Het kan wél'

Wie herinnert zich niet het extreem hoge water in 1993 en 1995? Twee grote bijna-overstromingen zo kort achter elkaar. Statistisch gezien is het haast onmogelijk, maar tóch gebeurde het. Dit heeft ons wakker geschud. Ruimte voor de Rivier werd geboren. Een programma dat het Nederlandse rivierengebied in 2015 veiliger maakt en de regio tegelijkertijd kansen biedt om hun gebied ruimtelijk te ontwikkelen. Kansen die de regio met enthousiasme grijpt.'

'De plannen zijn grotendeels afgerond en daarmee is voor het gros van de projecten de uitvoering gestart. In deze fase is het zaak om het gebied leefbaar te houden. De aannemer wordt verplicht een plan te maken om de overlast te beperken én we houden hem aan die afspraken. Iedere bewoner het mobiele nummer van de uitvoerder, dat zou de norm moeten zijn.'

'Maar voordat de schop in de grond kan, zijn er procedures. Bestemmingsplannen, vergunningen, dat werk. Een aantal projecten zit nog in deze fase. Het is een juridisch traject, dat het enthousiasme wellicht wat tempert. Maar we versnellen het proces door de vergunningen te bundelen en de vergunningsverleners samen te laten werken. Eigenlijk bouwen we de brug terwijl we erover lopen. Knelpunten worden pro-actief opgelost, beleid dat belemmert wordt aangepast.

En dan is er nog het oordeel van de Raad van State over de bezwaarschriften. Een lakmoesproef die aangeeft hoe goed de plannen zijn voorbereid. De Overdiepe Polder is het eerste project dat hier ongeschonden doorheen is gekomen.'

'Bijzonder vind ik de belangstelling vanuit het buitenland. Niet alleen in de techniek en in onze keuze voor rivierverruiming in plaats van dijkverhoging, maar ook in de Ruimte voor de Riviermanier van samenwerken. China, Vietnam, Amerika, Brazilië... iedereen wil weten: hoe dóen jullie dat? Welnu, de aanpak is om de plannen te maken met de mensen die het aangaat. Met lokale bestuurders als trekkers. Zij zijn immers gekozen, staan dicht bij de mensen en krijgen daarom zoveel meer voor elkaar. Ook zijn ze beter in staat om de risico's van een project

te signaleren en te beheersen. Neem Nijmegen/Lent, waar de omgeving aanvankelijk "tegen" was. Toen de plannen echter gepresenteerd werden, kreeg het gemeentebestuur applaus. Een bedreiging is in relatief korte tijd omgebogen tot een kans. Dát is de kracht van Ruimte voor de Rivier. Bestuurders, ambtenaren bewoners en bedrijven doen het samen.'

'Op de volgende pagina's leest u over deze mooie projecten, over samenwerking en ontwikkeling. Projecten waaruit blijkt dat realisatie dichtbij komt en die bewijzen: het kan wél, een groot en complex programma snel en binnen het beschikbare budget realiseren. Ik wens u veel leesplezier.'

RUIMTE VOOR DE RIVIER: WERK IN UITVOERING

Hoogwaterbescherming voor de vier miljoen bewoners van het rivierengebied. Dat is waar het rijksprogramma Ruimte voor de Rivier aan werkt. Een uniek programma, want het rivierengebied wordt niet alleen veiliger gemaakt, maar het biedt tegelijkertijd kansen voor ruimtelijke ontwikkeling. Een ingrijpend programma ook, want zo'n 150 woningen en 40 bedrijven moeten wijken om ruimte te maken voor de rivier. Dit vraagt om zorgvuldige keuzes en zoveel mogelijk draagvlak van de omgeving. Daarom werken rijk en regio binnen Ruimte voor de Rivier intensief samen om goede oplossingen te bedenken. Met als resultaat betere plannen en minder kans op vertraging. Die vernieuwende aanpak wérkt. De planfase is afgerond en het gros van de projecten zit in de uitvoeringsfase. Ruimte voor de Rivier ligt op schema en zal in 2015 klaar zijn.

WAT MAAKT RUIMTE VOOR DE RIVIER ZO BIJZONDER?

SAMENWERKING

De bestuurlijke samenwerking binnen Ruimte voor de Rivier is vernieuwend. Het rijk geeft de randvoorwaarden, de regio krijgt maximale ruimte voor de invulling. Regionale en lokale overheden (provincies, waterschappen en gemeenten) bedenken de plannen samen met bewoners en bedrijven en voeren deze waar mogelijk ook zelf uit.

BELEID EN UITVOERING GAAN HAND IN HAND

Aannemers worden vroegtijdig betrokken. Beleid dat belemmert wordt aangepast. Een voorbeeld is de schade-regeling voor buitendijks wonen die speciaal voor Ruimte voor de Rivier is ontworpen.

VEILIGHEID IN GORINCHEM DANKZIJ NOORDWAARD

Om overstromingen bij Gorinchem te voorkomen, is een daling van de waterstand bij extreem hoogwater in de Nieuwe Merwede nodig. De Noordwaard komt hierbij goed van pas. Deze polder in de gemeente Werkendam wordt over een lengte van twee kilometer verlaagd, waardoor rivierwater sneller naar zee kan stromen. Dit levert een keteneffect op voor de regio: zowel in Werkendam als in Gorinchem neemt de veiligheid bij hoogwater toe.

OMSLAG IN AANPAK

Rivierverruiming in plaats van dijkverhoging markeert een omslag in de aanpak van hoogwaterbescherming. De combinatie van hoogwaterbescherming en gebiedsontwikkeling is uniek.

OP DE KAART

Delegaties vanuit de hele wereld komen naar ons land om de projecten te bezichtigen. Ze laten zich inspireren door onze integrale gebiedsaanpak en de manier van samenwerken. Kennis en ervaringen die Ruimte voor de Rivier graag deelt in internationale samenwerkingsverbanden. Kennis ook die de toonaangevende rol van Nederland als watermanager verder op de kaart zet.

KETENEFFECT

Het programma bestaat uit een keten van samenhangende projecten die de veiligheid van het hele rivierengebied verbetert. Keerzijde van dit keteneffect is dat er offers geleverd moeten worden, soms ook door bewoners en bedrijven in gebieden die zelf weinig last hebben van hoogwater.

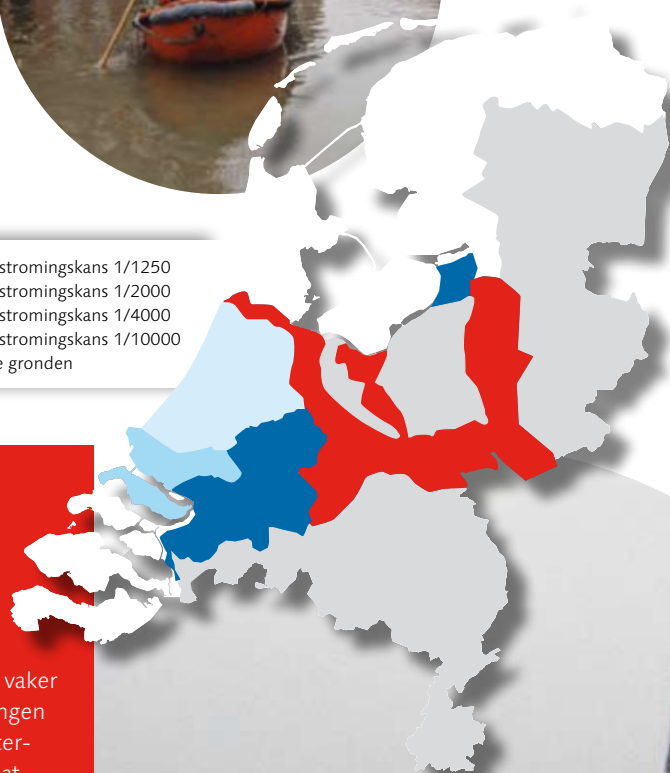

1995: EEN KWART MILJOEN EVACUËS

In 1993 en 1995 had het rivierengebied te kampen met extreem hoogwater. Vooral in 1995 was sprake van een bijna-ramp. Een kwart miljoen mensen en een miljoen dieren moesten worden geëvacueerd.

- overstromingskans 1/1250
- overstromingskans 1/2000
- overstromingskans 1/4000
- overstromingskans 1/10000
- hoge gronden

URGENTIE

WAT IS ER AAN DE HAND?

De rivieren hebben de afgelopen eeuwen steeds minder ruimte gekregen. Ze liggen ingeklemd tussen steeds hogere dijken en achter die dijken wonen steeds meer mensen. Tegelijkertijd is de bodem achter de dijken gedaald. Bovendien regent het vaker en harder, waardoor rivieren meer water moeten verwerken. Het gevolg is dat hoge waterstanden vaker tot overstromingen leiden en dat de impact van die overstromingen is toegenomen. Dit vraagt om een nieuwe aanpak van hoogwaterbescherming: rivierverruiming in plaats van dijkverhoging. En dat is precies waartoe het kabinet in 2006 heeft besloten.

MEER DAN 100 EUROPESE OVERSTROMINGEN

Tussen 1998 en 2004 waren er in Europa meer dan 100 grote overstromingen. Bij de overstroming van de Donau en Elbe in 2002 vielen 700 doden, raakten 250.000 mensen ontheemd en bedroeg de totale schade rond de 25 miljard euro.

WORST CASE SCENARIO: HALF NEDERLAND ONDER WATER

Bij een dijkdoorbraak langs de kust, de rivieren of het IJsselmeergebied kan in het ergste geval meer dan de helft van Nederland overstromen. In dit gebied beneden NAP lopen dan tien miljoen mensen gevaar. Overstromingen in deze gebieden kan 165 miljard euro schade veroorzaken. Een grote overstroming in het beneden-rivierengebied kan meer dan 1000 mensenlevens kosten.

'ONS INITIATIEF IS BELOOND'

Familie van Beek,
'wijker' uit de
Overdiepse Polder

Mensen die langs ons nieuwe heenkomen in Terheijden rijden denken misschien "die familie heeft zich goed laten weggopen" vertelt Adje van Beek. 'Het is inderdaad een prachtig nieuwe locatie. En ja, we hebben nu een splinternieuw melkveebedrijf dat twee keer zo groot is als ons oude bedrijf. Maar we hebben het niet "gekregen", we hebben er zelf heel hard voor moeten knokken en investeren. En we hebben onze plek waar we 26 jaar gewoond en gewerkt hebben, moeten verlaten.'

'Het terpenplan zagen wij niet zitten. Te ingewikkeld. En met drie zonen die alle drie een agrarisch hart hebben, zochten we naar een nieuwe plek om uit te breiden en te vernieuwen. Die hebben we gevonden in Terheijden, mijn geboorteplaats. Achteraf gezien wisten we niet waar we aan begonnen. De onderhandelingen over de verkoop van de boerderij aan de provincie

Noord-Brabant, de procedures om het nieuwe huis en bedrijf te mogen bouwen en starten. Wat een kopzorgen. Al die besluiten, de twijfel: doen we het wel goed? Al die uren die je niet vergoed krijgt. Werken in het bedrijf deden we 's avonds, we maakten twee jaar lang lange dagen. Maar door zelf heel veel te doen, is het uiteindelijk goed en voorspoedig verlopen. Ons initiatief is beloond.'

'Een week voor de geplande verhuizing brandde ons woonhuis in Overdiep volledig af. Dat was een ramp. Weg optimisme. Weg herinneringen. De spulletjes die we hadden gekregen voor ons nieuwe huis, stonden er verkoold bij. Dan krijgt zo'n verhuizing ineens een hele andere lading. Het werd geen verhuizing, maar een verplaatsing van enkel ons gezin en de koeien. Ik heb daarom nog wat moeite om dit als een mooie start te zien. Het voelt nog niet als "thuis". Met een wegpinkende traan denk ik terug aan de eens zo hechte gemeenschap en de verdrietige en spectaculaire gebeurtenissen in het Overdiep. Maar we klimmen er bovenop en kijken vooruit. Tien jaar geleden hadden we nooit verwacht dat we hier zouden uitkomen. Onze gedachten waren altijd: "het terpenplan gaat toch niet door, er is geen geld". Maar het plan ging door en nu zitten wij in Terheijden. Met een prachtig bedrijf, klaar voor de toekomst. Wie weet hoe we er over tien jaar voor staan.'

OVERDIEPSE POLDER: BLIJVERS EN WIJKERS

Om bij hoogwater de dorpen en steden langs de Bergsche Maas te beschermen, zal er gemiddeld eens per 25 jaar overtollig rivierwater door de Overdiepse Polder stromen. De rivierverruiming hier betekent dat bewoners en bedrijven moeten wijken. Acht ondernemers gaan hun bedrijven op terpen voortzetten, de andere negen ondernemers stoppen met hun bedrijf of gaan het elders voortzetten.

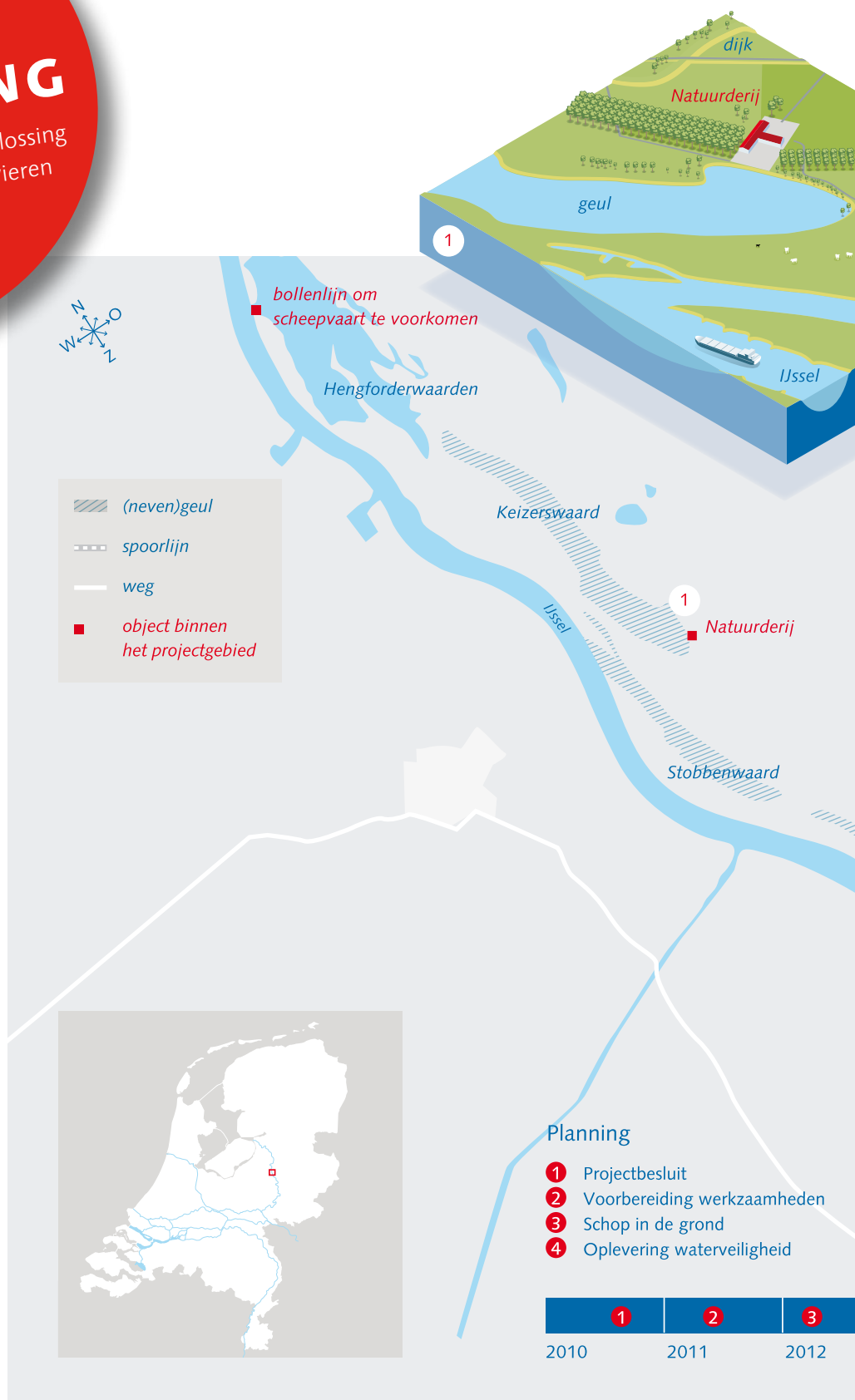
1 RIVIER- VERRUIMING

Steeds hogere dijken zijn de oplossing niet. Daarom geven we de rivieren meer ruimte.

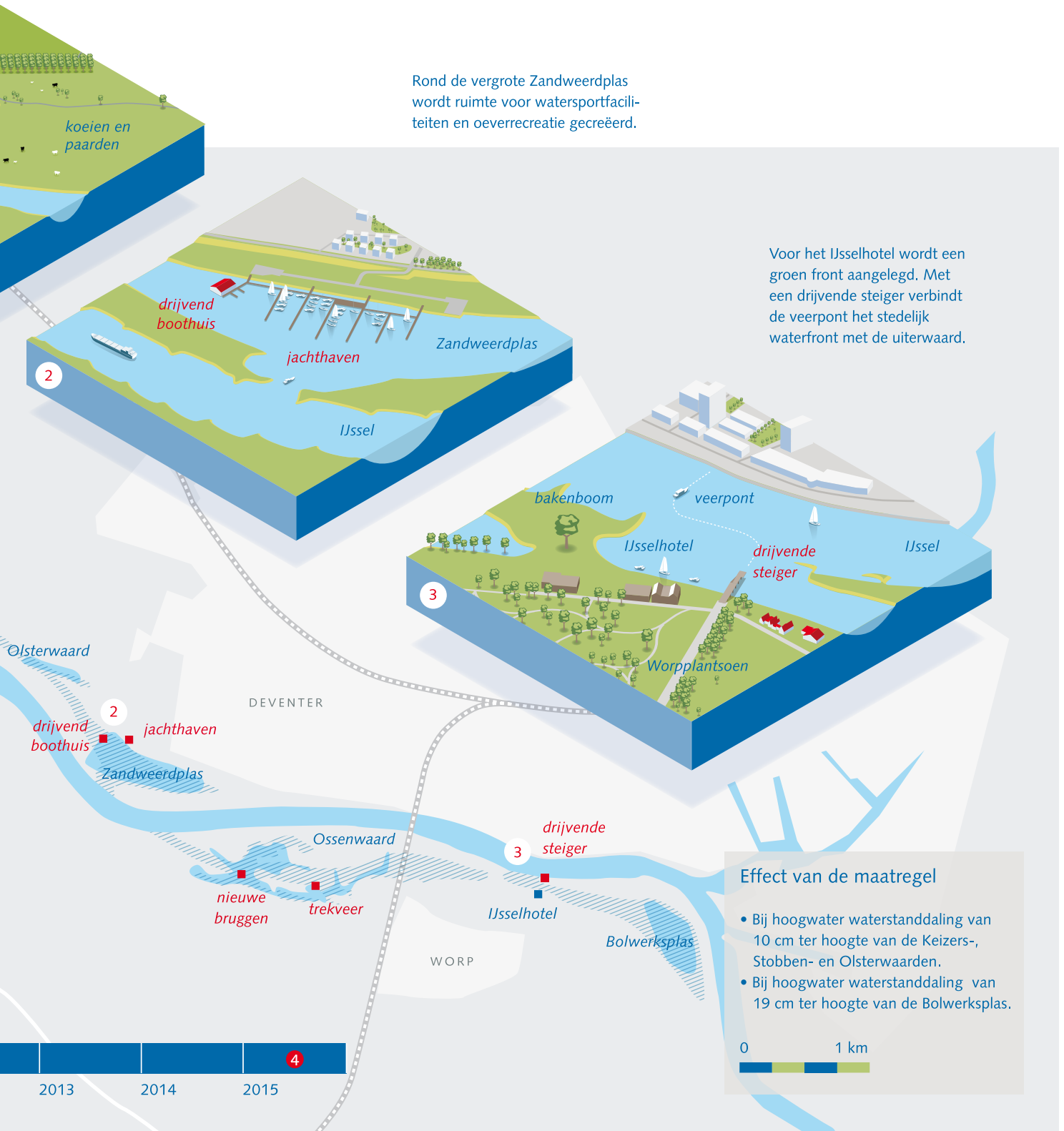
Ruimte voor de Rivier geeft de rivieren op meer dan dertig plekken meer ruimte. Met behulp van negen verschillende technieken (zie pagina 30), waaronder dijkverlegging, de aanleg van een hoogwatergeul of het verlagen van de uiterwaarden zoals bij Deventer.

Uiterwaardvergraving Deventer: Bolwerksplas, Worp en Ossenaarwaard en Keizers-, Stobben- en Olsterwaarden.

Langs de IJssel bij Deventer worden geulen gegraven, waardoor de IJssel bij hoogwater beter kan doorstromen.

De Natuurderij draagt bij aan de ontwikkeling en het beheer van nieuwe natuur in de uiterwaard.

'IK HOOP EEN KEER EEN OVER- STROMING MEE TE MAKEN'

Nieuwe terp- bewoner/veehouder Nol Hooijmaijers

'**T**oen we in 2000 te horen kregen dat onze bedrijven moesten wijken, leidde dat tot woede en frustratie. Maar in plaats van de hakken in het zand te zetten, hebben we op een zondagmiddag onder mijn kastanjeboom het terpenplan bedacht. Inderdaad, het is een duur plan dat ruim 100 miljoen euro kost. Maar uitkopen van alle zeventien boeren was misschien nog wel duurder geweest.'

'Op de terpen komen het woonhuis en de stallen te staan. Buiten de terpen wordt niks gebouwd, nog geen konijnenhok, zodat de weilanden en akkers kunnen overstromen als dat

nodig is. Dat hoop ik een keer mee te maken. Wij zitten dan samen met de koeien hoog en droog en de boerderijen blijven bereikbaar via de nieuwe winterdijk.'

'We hebben twee jaar onderhandeld over een akkoord met de provincie Noord-Brabant over de verkoop van ons bedrijf. Dat was ontzettend intensief. Nu kijken we vooruit. Waarschijnlijk viëren we Kerst 2012 op onze nieuwe terp. Met een bedrijf dat helemaal aan de eisen van deze tijd voldoet. We gaan met 35% uitbreiden.'

'Ook zonder Ruimte voor de Rivier hadden we grote investeringen moeten doen om te vernieuwen. Nu is dat in een stroomversnelling geraakt en zijn we door de overheid goed geholpen. Als de hele "boerderijstraat" straks klaar is, staat hier iets om trots op te zijn. Wat er met de kastanjeboom gebeurt? Die moet helaas ook wijken, maar misschien planten we wel een nieuwe.'

TERPEN

Per terp is ongeveer 14.000 kuub zand en klei nodig. De kern van de terp bestaat uit zand, daar overheen komt een dikke laag klei. Nadat de grond drie maanden heeft gerust, kan de ondernemer beginnen met de bouw van zijn bedrijf en stallen.

2 ONT- WIKKELING

Terwijl we ruimte geven aan de rivier, krijgt de regio ook kansen om de gebieden mooier en beter in te richten.

Versterking van de ruimtelijke kwaliteit betekent dat je de gebruikswaarde, belevingswaarde en/of toekomstwaarde van een gebied verhoogt. Zoals bij Gorinchem, waar ondernemers op het bedrijventerrein Avelingen een nieuwe, duurzame vestigingsplaats aan het water krijgen, met uitbreidingsmogelijkheden. Of in Nijmegen, waar de stad een nieuw aanzicht krijgt en op het Waaleiland recreatiemogelijkheden worden geschept. De meerkosten om de gebieden mooier en beter in te richten worden door de regio zelf gedragen.

VEILIG EN MOOI WONEN BIJ DEVENTER

Bij Deventer worden de uiterwaarden in de omgeving van de stad vergraven om de IJssel meer ruimte te geven om het overtollige rivierwater af te voeren. Hierdoor ontstaat tegelijkertijd een mooier rivierlandschap met mogelijkheden om te wandelen, fietsen en watersporten. Het IJsselhotel krijgt een schitterende ligging aan het water met prachtig uitzicht op de stad en er komt een nieuwe, karakteristieke afmeervoorziening voor de veerpont.

*'Het wordt een fantastisch gebied om in te fietsen en wandelen',
aldus Annette Harberink, beheerster van de Natuurderij.*

DE NATUURDERIJ: VIER IN ÉÉN

'In de Natuurderij komen eigenlijk vier doelstellingen samen: een landbouwbedrijf runnen, de biodiversiteit in het gebied vergroten, een landschap realiseren waarvan mensen nog meer kunnen genieten en natuurlijk meer ruimte voor de IJssel creëren', vertelt beheerster Annette Harberink.

'Er ontstaat hier in de uiterwaarden een prachtig afwisselend landschap met grasland, poelen en meidoornhagen. Ik ga granen en klaver verbouwen, bedoeld als

veevoer voor de 80 melkkoeien die ik ga houden. Het wordt ook een fantastisch gebied om in te wandelen en fietsen. Het is mijn taak om ervoor te zorgen dat de begroeiing in de uiterwaarden zodanig laag blijft dat het water goed weg kan.

Zo'n 40 tot 60 dagen per jaar zal een deel van het land onder water komen te staan. Ik moet als boerin dus goed leren omgaan met die waterstanden. Eigenlijk zoals de boeren dat vroeger ook deden, een spannende uitdaging.'

RUIMTE VOOR ONDERNEMEN AAN HET WATER BIJ AVELINGEN

Bij Avelingen wordt een geul van de Merwede gegraven om overstromingen bij Gorinchem te voorkomen. De gemeente Gorinchem, waartoe Avelingen behoort, grijpt het project aan om het bedrijventerrein Avelingen opnieuw in te richten en uitbreidingsmogelijkheden te scheppen. De geul wordt geschikt gemaakt voor scheepvaart en langs de nieuwe kade komt een extra containeroverslagplek. Het terrein telt zo'n 35, voornamelijk watergebonden, bedrijven waaronder scheepswerf Damen, melk(poeder)bedrijf Vreugdenhil en staalbedrijf Mercon die meer ruimte krijgen om aan het water te ondernemen. Het bedrijf Vreugdenhil bijvoorbeeld gaat 15% extra bebouwen en kan in de toekomst tot maximaal 40% uitbreiden. De nieuwe overslagplek stimuleert bovendien duurzaam vervoer over water.

NIJMEGEN OMARMT DE WAAL

Ruimte voor de Rivier kan als katalysator werken voor gebiedsontwikkeling. Zoals bij Nijmegen, waar de gemeente de rivierverruiming heeft aangegrepen om de stad een nieuwe impuls te geven. De dijk bij Lent wordt 350 meter landinwaarts verplaatst waardoor de Waal meer ruimte krijgt en Nijmegen niet regelmatig onderloopt. In het nieuwe buitendijkse gebied wordt een geul gegraven voor extra waterafvoer. Hierdoor ontstaat een eiland in de Waal bij Lent, een uniek rivierpark in het hart van de stad met ruimte voor recreatie en natuur. Nijmegen heeft het project laten aansluiten op de plannen om de stad aan de noordzijde van de Waal uit te breiden. Samen met de nieuwe stadsbrug over de Waal zorgt het Ruimte voor de Rivier-project ervoor voor dat Nijmegen de Waal niet langer de rug toekeert, maar juist omarmt. Met een prachtig waterfront op de noordoever, geïnspireerd op de geleidelijk aflopende kades in Orléans.

INNOVATIE

NIEUWE TECHNIEK GEEFT MINDER OVERLAST

De mixed-in-place techniek, waarbij grote boren de bodem in beweging brengen en vermengen met klei en cement.

In de Hondsbroeksche Pleij wordt de Pleijdijk landinwaarts verlegd. Langs de weerszijden van een dijk worden vaak waterdichte kleibermen aangelegd. In dit gebied is geen klei beschikbaar, wat zou betekenen dat er grote hoeveelheden klei moeten

DIJKVERLEGGING HONDSBROEKSCH E PLEIJ

De Hondsbroeksche Pleij bij Westervoort is een belangrijke regelkraan van het Nederlandse rivierensysteem; hier splitst de Rijn zich in de Nederrijn en IJssel. Om ruimte aan de rivier te geven en de afvoerverdeling te regelen wordt de Pleijdijk landinwaarts verlegd en worden een hoogwatergeul, een regelwerk en een nieuw ingerichte polder aangelegd. Uitvoerder van het project is Rijkswaterstaat.

worden aangevoerd. Al dat transport zou enorm veel overlast voor de omgeving betekenen', vertelt Rutger Blankvoort, omgevingsmanager van Rijkswaterstaat. 'Onderzoek naar alternatieven bracht ons bij de aanleg van een verticaal kwelscherm dat het kwelwater naar de diepte dringt, waardoor de grondwaterstroming geen invloed heeft op de dijk.

De techniek – mixed in place – is op zich niet nieuw in Nederland, maar de toepassing als kwelscherm onder een dijk wél.

Grote boren brengen de bodem in beweging en mengen deze met een mengsel van kleideeltjes en cement. Op deze manier hoeft je niet te graven, dat beperkt de overlast ook. Deze techniek is bovendien goedkoper. Het innovatieve kwelscherm is inmiddels aangelegd en waterschap Rijn en IJssel, die de dijk beheert, is tevreden.'

SLIMMER EN SNELLER UITVOEREN

Niet alleen bewoners en bestuurders zitten vanaf het begin aan tafel, ook de aannemers worden vroegtijdig betrokken bij de projecten. Vroegtijdige marktinschakeling kan Ruimte voor de Rivier ook werk uit handen nemen, waardoor de projecten sneller klaar zijn. Een voorbeeld is het Nederrijn-project, bestaande uit vier deelprojecten om de Nederrijn meer ruimte te geven, onder andere door uiterwaardvergravingen. Voor dit project worden niet alleen het ontwerp en de uitvoering, maar ook een deel van de planfase aan de aannemer overgelaten. Behalve tijdwinst heeft deze innovatieve contractvorm ook als voordeel dat de aannemer slimmere of goedkopere manieren kan voorstellen om het project uit te voeren.

Contractondertekening voor het Nederrijn-project door Bart Pröpper, directeur Boskalis (l) en Ingwer de Boer, programmadirecteur Ruimte voor de Rivier (r)

INNOVATIEF: DE GROENE, GOLFREMMENDE DIJK BIJ FORT STEURGAT

Bij de ontpoldering van de Noordwaard blijft Fort Steurgat binnendijks gebied, dat beschermd moet worden met een nieuwe dijk. De bewoners wilden hun uitzicht

echter niet kwijten. Rijkswaterstaat, uitvoerder van het project, heeft daarom samen met de provincie, gemeente en ingenieursbureau Deltares een innovatief plan bedacht. Voor de dijk wordt een griend aangelegd. Dit is een houtrand met laaggroeiend wilgenbos dat een golfremmend effect heeft. De nieuwe Fortdijk kan hierdoor 65 centimeter lager worden uitgevoerd (4.60m). Voor de bewoners blijft de impact groot. Maar de beleving is natuurlijker en "groener". Het is voor het eerst in Nederland dat deze groene, golfremmende dijk wordt toegepast.

'RUIMTE VOOR DE RIVIER ALS GROENE, ECONOMISCHE MOTOR'

Johan Bekhuis
van Ark Natuur-
ontwikkeling

'**A**rk Natuurontwikkeling behoort nadrukkelijk niet tot de natuurbeschermers die het liefst een hek om elk bijzonder plantje of dier zetten. We gaan juist voor toegankelijke natuurgebieden waar de natuur vrij spel heeft, zoals de Millingerwaard. Wij willen laten zien hoe natuur maatschappelijke vraagstukken helpt oplossen en kan samengaan met economische activiteiten, zoals delfstofwinning, hoogwaterbescherming, waterwinning en recreatie. Dat doen we in samenwerking met het Wereld Natuur Fonds, Staatsbosbeheer en andere partners'.

"Natuur en hoogwaterbescherming gaan lastig samen", zo twitterde een Tweede Kamerlid onlangs. 'We hebben haar uitgenodigd voor een rondleiding in de Millingerwaard en ze was verrast door de vele functies van het gebied. Deze uiterwaard heeft zich de laatste twintig jaar ontwikkeld van een land-

bouwgebied tot een prachtig, afwisselend natuurgebied. Een avontuurlijke achtertuin van 600 hectare voor de lokale bevolking en voor toeristen; een gebied dat jaarlijks enkele honderdduizenden wandelaars en fietsers trekt. Een gebied waar ook klei gewonnen wordt voor de fabricage van bakstenen. Een gebied dat met een gezonder ecologisch systeem bovendien bijdraagt aan een betere waterkwaliteit. En deze multifunctionele natuur wordt nu dus tevens ingezet om de rivierveiligheid te verbeteren.'

'De uiterwaardvergraving versterkt de veelheid aan functies van de Millingerwaard. Het geulenpatroon zorgt voor een veiliger hoogwaterafvoer. De natuur wordt dynamischer met meer ruimte voor open water, nieuwe flora en fauna op de prachtige oeverwallen en interessante stukken oobos. Daarmee wordt het gebied nog aantrekkelijker voor recreanten. En er kan de komende jaren meer klei gewonnen worden. Je zou Ruimte voor de Rivier kunnen zien als een lokale, groene, economische motor.

En weet je wat ik ook zo mooi vind? Natuur- en waterbeheerder zijn nader tot elkaar gekomen. Na de gebiedsrichting blijven ze samenwerken om de Millingerwaard veilig en mooi te houden. Dat is ook een verdienste van het programma Ruimte voor de Rivier.'

UITERWAARDVERGRAVING MILLINGERWAARD

In de Millingerwaard wordt een nieuw geulenpatroon aangelegd om een waterstanddaling en een goede waterverdeling op de Pannerdensche Kop te bereiken. Samen met andere projecten zorgt dit voor een veiligere situatie op het hele Waaltraject. Natuurontwikkeling vormt onderdeel van het project.

3 SAMEN- WERKING

De manier waarop Rijk en regio samenwerken is bestuurlijk vernieuwend en leidt tot betere plannen, meer draagvlak en een snellere uitvoering.

Rijk en regio werken sámen. Volgens een heldere taakverdeling. Met begrip voor elkaars belangen. Met respect voor de randvoorwaarden. En met vroegtijdige betrokkenheid van bewoners, bedrijven en belangenorganisaties. Zo laat de Ruimte voor de Rivier-manier van samenwerken zich omschrijven. Een vernieuwende werkwijze waar bestuurlijk Nederland steeds vaker voor pleit. Waarom? Omdat de werkwijze wérkt.

DE SAMEN- WERKINGSPARTNERS: RIJK EN REGIO

- Het rijk, ook wel centrale overheid genoemd. Daarmee wordt in dit programma bedoeld: de ministeries Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) en Infrastructuur en Milieu (IenM) met de staatssecretaris IenM als eindverantwoordelijke.
- Verbindende schakel tussen rijk en regio is de programmadirectie Ruimte voor de Rivier (PDR, onderdeel van Rijkswaterstaat), de landelijk regisseur van het programma. De programmadirectie toetst, bewaakt de samenhang, regisseert en faciliteert het proces en stimuleert de uitwisseling van kennis en ervaringen tussen de projecten. Daarnaast voert Rijkswaterstaat ook een aantal Ruimte voor de Rivier-projecten uit.
- De regio. Dit zijn de decentrale overheden, zoals de provincies, waterschappen en gemeenten.

ZO WERKEN WE SAMEN

Vrijheid voor de regio om de plannen te maken en binnen de randvoorwaarden uit te voeren. Toetsing van de plannen en besluiten die de regio neemt. En zowel formeel als informeel overleg om problemen pro-actief op te lossen en kennis en ervaringen te delen. Dat zijn de vernieuwende elementen van de bestuurlijke samenwerking van Ruimte voor de Rivier. Het werkt als volgt:

- Het rijk stelt eisen wat betreft de veiligheidsdoelstellingen, ruimtelijke kwaliteit, tijd en geld (centrale kaders). De planuitwerking en uitvoering gebeurt waar mogelijk door de regio, die deze eisen vervolgens zelf invult (decentrale ruimte).
- De decentrale overheden die de plannen uitwerken, worden 'initiatiefnemers' genoemd. De initiatiefnemer richt zelf een projectorganisatie in en contracteert adviseurs die helpen in de planuitwerking. In overleg

met collega-overheden, belangenverenigingen, bewoners en ondernemers ontwikkelt de initiatiefnemer een voorkeursalternatief en een uitgewerkt ontwerp. De vroegtijdige betrokkenheid van de omgeving zorgt voor ruimtelijk beter ingepaste plannen en meer draagvlak.

- Als de staatsecretaris van IenM akkoord is met het ontwerp (projectbeslissing) start de realisatie. Deze wordt uitgevoerd door de 'realisator/opdrachtgever'. Afhankelijk van de aard van het project wordt de initiatiefnemer van de planstudie de realisator of wordt een andere betrokken overheid de nieuwe realisator. De realisator contracteert de aannemer om het werk uit te voeren.
- Voordat de schop de grond in kan, moeten eerst procedures doorlopen worden: inspraakprocedures, bestemmingsplannen en vergunningen.

Om dit proces te versnellen, zijn alle vergunningen gebundeld tot één traject en zijn er afspraken gemaakt met de partijen die hierover beslissen (dit worden de bevoegde gezagen genoemd). Deze partijen komen regelmatig bijeen om knelpunten pro-actief op te lossen.

Als beleid de voortgang belemmert wordt dit op programmaniveau besproken. Soms wordt beleid aangepast of nieuw ontwikkeld om problemen op te lossen. Daarnaast overleggen alle samenwerkingspartners op alle niveaus ook frequent buiten de formele lijnen om kennis en kunde te delen.

- Om tijdverlies te voorkomen toetst de PDR tussentijds of het plan en de uitvoering aan de eisen voldoen. Dat gebeurt op alle belangrijke beslismomenten: het voorkeursalternatief, het ontwerp, de aanbestedingsdocumenten, gunning en realisatie.

'GOEDE TAAKVERDELING'

In een artikel in *Binnenlands Bestuur*, 10 juni 2011 breken de Raden voor de Leefomgeving en Infrastructuur een lans voor decentralisatie van ruimtelijke ordening. Het programma Ruimte voor de Rivier wordt geroemd als voorbeeld van een goede taakverdeling tussen diverse overheden. 'Het rijk bepaalde de uitgangspunten, de regio's kregen maximale vrijheid bij de verdere uitwerking.'

ELSEVIER: 'SOMS GAAT HET WÉL GOED'

'Misschien wel het beste voorbeeld van een groot infra-project dat wél goed gaat, is Ruimte voor de Rivier. Het was begroot op 2,3 miljard en dat gaat lukken. Het moet in 2015 klaar zijn en slechts vier

projecten hebben een beetje vertraging van circa één jaar.'

Ernst ten Heuvelhof (hoogleraar bestuurskunde aan de TU Delft) in Elsevier, 18 juni 2011.

Jan Luteijn, wethouder Werkendam

'MAXIMALE INVLOED OP HET EINDRESULTAAT'

buitendijks wonen. Die was er nog niet, het is een nieuw beleidsstuk waarop de gemeente, ondernemers en bewoners maximale invloed hebben uitgeoefend.'

'De gemeente Werkendam vertaalt de signalen van bewoners en ondernemers naar wensen die we bestuurlijk kunnen agenderen en beïnvloeden. Soms is de uitkomst negatief, soms positief. Zoals bij een ondernemer met een dubbel bedrijf, die nu toch meer ruimte krijgt om zijn onderneming hier voort te zetten. Er worden individuele kansen geboden en die ruimte voor maatwerk-oplossingen maakt Ruimte voor de Rivier in mijn ogen uniek.'

'Nu de uitvoeringsfase is aangebroken, is het zaak om de nauwe samenwerking

voort te zetten, mét de aannemers-combinatie erbij. Tijdens de werkzaamheden moet het gebied leefbaar blijven. Beperken van de hinder, bereikbaarheid, stapsgewijze ingebruikname van de recreatieve functies van het gebied, respect voor de privacy van de bewoners en de rust en ruimte van het gebied; dat zijn onderwerpen waarop wij als gemeente onze signaalfunctie zullen voortzetten. De aannemer is hier mede op geselecteerd en Rijkswaterstaat gaat de opdrachtnemer monitoren, dus ik heb vertrouwen in een goed eindresultaat. Waarbij volgens het credo "Eind goed al goed" alle blijvers van de Noordwaard een veilige en mooie plek krijgen.'

'Ik vermoed dat de meeste bewoners van de Noordwaard vinden dat ze meer moeten inleveren dan terugkrijgen. Maar als ik het op macroniveau bekijk, dan denk ik dat de balans positief uitslaat. Het rijk, Rijkswaterstaat en het projectbureau Noordwaard krijgen van mij dan ook een dikke voldoende; ze doen er alles aan om draagvlak te zoeken en faire oplossingen te vinden. Een voorbeeld is de schaderegeling voor

ER WORDT IETS GEDAAN MET ONZE ZORGPUNTEN

JAN RIKKEN, BEWONER VAN LENT

Een groot deel van de 54 woningen die door de dijkteruglegging bij Lent moeten wijken, is inmiddels verlaten. De meeste bewoners hebben het besluit geaccepteerd, maar het blijft zuur dat een historisch gedeelte van ons dorp verdwijnt. Je kunt dit soort grote projecten niet tegenhouden, maar je kunt wel voorop meelopen en je bezwaren kenbaar maken. Die mogelijkheid wordt geboden. Ik woon zelf niet in het projectengebied, maar behartig de bewonersbelangen in het Platform Waalsprong. Hoe verder het project vordert, hoe meer mogelijkheden er zijn om de bewonerswensen te honoreren. Er komt bijvoorbeeld een kwel scherm om problemen met kwelwater achter de nieuwe dijk te voorkomen. Een tijdelijke brug zorgt ervoor dat de bewoners tijdens de werkzaamheden toch een verbinding met de stad houden. Verder pleiten we voor zorgvuldige afstemming tussen de aannemers van alle projecten die de komende periode in dit gebied uitgevoerd worden om de overlast van het vrachtverkeer te beperken.

De veranderingen voor ons dorp zijn ingrijpend, maar het feit dat er iets gedaan wordt met onze zorgpunten geeft vertrouwen.'

APPLAUS VOOR DE GEMEENTE

MARIJKE BOUWMEISTER, ONDERNEEMSTER EN SECRETARIS VAN HET PLATFORM WAALSPRONG

'De start was moeizaam. Maar toen het uiteindelijke plan aan de bevolking werd gepresenteerd, kregen de twee wethouders van de gemeente Nijmegen applaus. Dat zegt veel over de manier waarop hier met bewoners en ondernemers wordt samengewerkt. Geen houding van "wij weten wel wat

goed voor jullie is", maar werkelijk luisteren en iets doen met onze bezwaren. Met als resultaat dat we sinds het projectbesluit geen bezwaarprocedure meer hebben gevoerd.'

'Nu de realisatiefase is aangebroken, komt het erop aan dat alles goed verloopt. Die noodzaak wordt door de gemeente onderkend. Er is oog voor onze belangen. Een voorbeeld is de bereikbaarheid tijdens de werkzaamheden. Die is cruciaal voor de ondernemers in Lent want ook als

PLATFORM WAALSPRONG

...is een overlegorgaan waarin de gemeente Nijmegen – uitvoerder van het project Dijkteruglegging Lent – bewoners, ondernemers en andere belanghebbenden betreft bij de ontwikkelingen in Nijmegen/Lent.

het project straks af is moeten onze bedrijven nog levensvatbaar zijn. Als de Waalbrug wordt afgebroken, komt er een tijdelijke brug totdat de nieuwe brug klaar is en daar zijn we heel blij mee.' 'Ons horecabedrijf het Witte Huis in Lent ligt niet in het projectgebied. Maar een tiental andere bedrijven moet wel wijken. Sommige ondernemers zijn direct "verkast", anderen gebleven. Zoals een garagebedrijf dat in samenwerking met de gemeente een stukje noordwaarts gaat verhuizen. Wie kansen ziet, krijgt dus mogelijkheden. Vanuit horecaperspectief zie ik ook kansen. Lent heeft nu een Waalkade in de schaduw en krijgt een Waalkade in de zon! Ruimte voor terrassen in de zon, dat is een prachtige ontwikkeling voor de horeca van Lent.'

Piet IJssels, burgemeester Gorinchem

'BUNDELING VERGUNNINGEN HEEFT ONS EEN JAAR GESCHEELD'

'Het besef van de noodzaak van rivierverruiming in Gorinchem is groot, ons gebied is bij het hoogwater van 1995 geëvacueerd. Tegelijkertijd kunnen we de uiterwaardvergraving aangrijpen om het bedrijventerrein Avelingen een impuls te geven (zie pagina 16). Daarom hebben wij als gemeente "ja" gezegd op de vraag of we het project wilden oppakken. De houding van "we gaan ervoor" van programmadirecteur Ingwer de Boer en Rijkswaterstaat heeft daar zeker aan bijgedragen.'

'Wat goed werkt, is de bundeling van alle vergunningen in één procedure en de regelmatige overleggen met de

vergunningverleners om knelpunten snel op te lossen. Deze werkwijze is speciaal voor Ruimte voor de Rivier ontwikkeld en ik schat dat we daarmee wel een jaar tijdswinst hebben geboekt. Wat me tegenvalt, zijn de vele controlemechanismen op budgetoverschrijding, ingegeven door de Tweede Kamer. Die vertragen het proces. Ik snap dat het nodig is, maar ik denk dat het eenvoudiger kan.'

'Het succes van de methode van samenwerken staat buiten kijf. Ruimte voor de Rivier werkt niet volgens een blauwdruk maar volgt een weg van open oog en oor voor elkaars proble-

men en belangen. Er is vanaf het begin af aan is gekeken naar win-winsituaties. Wij zijn er ontzettend enthousiast over en hopen dat de werkwijze wordt doorgegeven aan het Delta-programma dat na 2015 voor hoogwaterveiligheid gaat zorgen.'

INTERNATIONALE SAMENWERKING

China, Vietnam, Amerika, Brazilië..., delegaties vanuit de hele wereld komen naar ons land om de projecten te bezichtigen. Ze laten zich inspireren door onze integrale gebiedsaanpak en de manier van samenwerken.

Kennis en ervaringen die Ruimte voor de Rivier graag deelt in internationale samenwerkingsverbanden. Kennis ook die de toonaangevende rol van Nederland als watermanager verder op de kaart zet.

HOE DOEN JULLIE DAT?

Ruimte voor de Rivier ontvangt jaarlijks zo'n tien delegaties uit het buitenland. De Hondsbroeksche Pleij is een veelbezocht project, vanwege de nieuwe techniek. Ook Overdiep en de Noordwaard trekken veel belangstellenden. De delegaties zijn benieuwd hoe de omgeving vroegtijdig is betrokken bij de plannen en wat rivierverruiming betekent voor de bewoners.

KENNIS BRENGEN ÉN HALEN

Twée EU-samenwerkingsverbanden waarin Ruimte voor de Rivier kennis uitwisselt zijn FRC en ALFA. FRC staat voor Flood Resilien City. In dit project wisselen acht Europese steden (waaronder Nijmegen) kennis uit om stedelijke gebieden beter tegen hoogwater te beschermen. ALFA staat voor Adaptive Land Use for Flood Alleviation. In dit project delen vijf Europese beheerders van overlooptgebieden (waaronder Overdiep) hun kennis en ervaringen. Ruimte voor de Rivier is *leadpartner* van beide projecten. We hebben de samenwerking geïnitieerd, verzorgen het projectmanagement en brengen expertise in over de integrale werkwijze en de manier waarop rijk en regio in het Ruimte voor de Rivier-programma samenwerken. In het buitenland wordt hoogwaterbescherming meestal óf nationaal óf regionaal aangepakt, maar niet gecombineerd.

TOPTTEAM WATER

Het kabinet heeft 'water' als één van de topsectoren aangewezen die de Nederlandse economie een *boost* moeten geven. Hiervoor is het Topteam Water opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van de overheid, wetenschap en bedrijfsleven. Doelstelling is verdubbeling van de buitenlandse omzet van de Nederlandse watersector in 2020. Een toonaangevend programma als Ruimte voor de Rivier draagt hier aan bij. De expertise die wordt opgedaan met de integrale gebiedsbenadering en bestuurlijke samenwerking is internationaal goed te vermarkten. Het succes van het programma straalt bovendien af op bedrijven uit de Nederlandse watersector die in het buitenland opereren.

ONTWERP NIEUWE KADE BIJ LENT GEÏNSPIREERD OP ORLÉANS

De EU-partners leren van elkaar. Het Duitse Hördt-project bij Speyer bijvoorbeeld betreft in navolging van Ruimte voor de Rivier de regio bij de plan-uitwerking. Kampen en Noordwaard leren van de evacuatieplannen van Orléans. En Nijmegen liet zich bij het ontwerp van de nieuwe kade bij Lent inspireren door de glooiende, geleidelijk aflopende kade van Orléans.

CHINA EN DE VS

Rijkswaterstaat onderhoudt intensieve relaties met China en de VS en heeft verdragen met beide landen, gericht op kennisdeling. Ook wordt er kennis uitgewisseld met vijf deltalanden: Bangladesh, Indonesië, Vietnam, Egypte en Mozambique. Ruimte voor de Rivier wordt in deze bestaande contacten benut.

**The
Washington
Post**

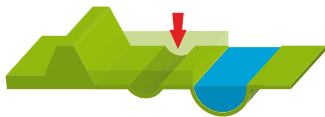
BBC

WASHINGTON POST EN DE BBC

Buitenlandse media volgen het Ruimte voor de Rivier-programma met interesse. In de Washington Post bijvoorbeeld zijn twee lovende artikelen verschenen over de 'vooruitziende' Nederlandse aanpak van hoogwaterbescherming. Onze rivierverruimende technieken worden als mogelijk oplossing genoemd voor de overstromingen van de Mississippi. Verder heeft de BBC aandacht besteed aan Ruimte voor de Rivier in de documentaire *BBC Horizons* over de mondiale hoogwaterproblematiek.

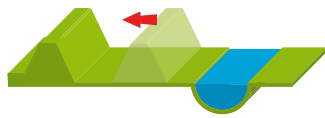

WAT DOET RUIMTE VOOR DE RIVIER?

UITERWAARDVERGRAVING

Door het afgraven van delen van de uiterwaard krijgt de rivier bij hoogwater meer ruimte.

DIJKVERLEGGING

Door dijken landinwaarts te verleggen, worden de uiterwaarden breder en krijgt de rivier meer ruimte.

ZOMERBEDVERLAGING

De rivierbedding wordt verdiept door een bodemlaag af te graven. De rivierbodem komt daardoor dieper te liggen waardoor er meer ruimte voor het water is.

HOOGWATERGEUL

Een hoogwatergeul is een bedijkt gebied, dat aftakt van een rivier om een deel van het water via een andere route af te voeren.

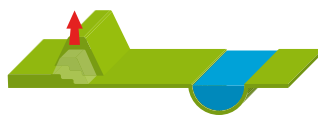
VERWIJDEREN VAN OBSTAKELS

Door obstakels in het rivierbed waar mogelijk te verwijderen of aan te passen, kan het water sneller worden afgevoerd.

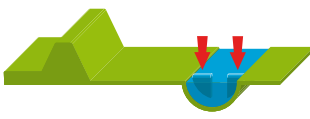
ONTPOLDERING

De dijk aan de rivierzijde van een polder wordt verder landinwaarts verlegd. Deze polder is dan ontpolderd en de rivier kan bij hoogwater het gebied in stromen.

DIJKVERBETERING

Op een aantal plaatsen waar rivierverruiming geen optie is, wordt de dijk versterkt.

KRIBVERLAGING

Kribben zorgen ervoor dat de rivier op zijn plaats blijft en de juiste diepte houdt. Bij hoogwater zorgen kribben echter voor opstuwung van het water. Door de kribben te verlagen kan het water sneller worden afgevoerd.

WATERBERGING

Bij een uitzonderlijke combinatie van een gesloten stormvloedkering en grote rivierafvoeren richting de zee, doet het Volkerak-Zoommeer dienst als tijdelijke waterberging.

HOE VERDER?

AAN DE HORIZON ZIE IK...

'... een prachtig toekomstbeeld. In 2015 is het rivierengebied niet alleen veiliger, we zijn ook nog eens een aantal prachtige stadsontwikkelingen, natuur- en recreatiegebieden rijker' **Joop Atsma, staatssecretaris**

'... een veranderd landschap. Een landschap waar het veilig en mooi wonen is en waar mensen met veel plezier recreëren' **Ingwer de Boer, programmadirecteur**

'... een prachtig afwisselend landschap met grasland, poelen en meidoornhagen' **Annette Harberink, beheerder van de Natuurderij**

'... een "boerderijstraat" om trots op te zijn' **Nol Hooijmaijers, nieuwe terpbewoner in Overdiep**

'... een Waalkade met terrassen in de zon!' **Marijke Bouwmeister, ondernemster te Lent**

'... een gebied waar alle blijvers van de Noordwaard een veilige en mooie plek krijgen.' **Jan Luteijn, wethouder Werkendam**

'... meer ruimte voor open water, nieuwe flora en fauna op de prachtige oeverwallen en interessante stukken oobos, waarmee de Millingerwaard nog aantrekkelijker wordt voor recreanten' **Johan Bekhuis, Ark natuurontwikkeling**

'... een prachtige kade met een nieuwe containeroverslagplaats, die de economie en het vervoer over het water een geweldige impuls geeft' **Piet IJssels, burgemeester Gorinchem**

NA 2015: HET DELTAPROGRAMMA

Een veiliger en mooier rivierengebied. Dat is de opbrengst van Ruimte voor de Rivier in 2015. Het programma anticipeert echter al zoveel mogelijk op de toekomst en maakt onderdeel uit van het Deltaprogramma Rivieren dat na 2015 voor droge voeten gaat zorgen en vooruitkijkt naar 2100. Daarmee is Nederland een van de eerste landen ter wereld die meer dan honderd jaar vooruitkijken om veilig te kunnen blijven leven met water.

